

АФЕКТИВНІ КОМПОНЕНТИ АКСІОДИСКУРСУ, СУБ'ЄКТНІСТЬ ТА РЕЛІГІЙНІ ПЕРЕКОНАННЯ ПІДЛІТКОВОЇ МОЛОДІ ПРИКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАНЬ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ)

EMOTIONAL COMPONENTS OF AXIOLOGICAL DISCOURSE, SUBJECTIVITY AND RELIGIOUS BELIEVES OF THE ADOLESCENTS IN PRECARPATHIAN REGION (BASED ON THE SURVEY OF STUDENTS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS)

У статті презентовано результати дослідження «Ціннісні орієнтації учнів випускних класів м. Івано-Франківськ», проведеного Навчально-науковим Центром соціологічних досліджень Прикарпатського регіону ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Представлено дані опитування щодо афективних компонентів ціннісного дискурсу учнів випускних класів м. Івано-Франківськ. Розглянуто релігійну ідентичність, суб'єктність, окреслено елементи когнітивного конструювання картини соціальної реальності в оцінках підліткової молоді обласного центру Прикарпаття. Проаналізовано відповіді випускників загальноосвітніх навчальних закладів м. Івано-Франківськ в контексті думок дорослого населення країни в цілому.

Ключові слова: підліткова молодь, ціннісні орієнтації, афективні компоненти, аксіодискурс.

В статті представлені результати дослідження «Ценностные ориентации учащихся выпускных классов г. Ивано-Франковск», проведенного Научно-исследовательским центром социологических исследований Прикарпатского региона ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника». Рассмотрены данные опроса в разрезе аффектив-

ных компонентов ценностного дискурса учеников, очерчены религиозная идентичность и субъектность, определены элементы когнитивного конструирования картины социальной реальности в оценках подростковой молодежи областного центра Прикарпатья. Проанализированы ответы выпускников общеобразовательных учебных заведений Ивано-Франковска в контексте оценок взрослого населения страны в целом.

Ключевые слова: подростковая молодежь, ценностные ориентации, аффективные компоненты, аксиодискурс.

The article is devoted to the results of the study "Value orientations of Ivano-Frankivsk's general secondary institutions students" conducted by the Educational and Scientific Center of Sociological Research of Precarpathian region of SHEI "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University". The survey data is presented in the values discourse conceptual frame. The notion of religious identity and subjectivity are been examined, and the elements of cognitive construction of the social reality perspective are been estimated in terms of adolescents' vision. The Ivano-Frankivsk teens' answers in the perspective of Ukrainians' believes are been analyzed.

Key words: Adolescents, Value Orientations, Axiological Discourse.

УДК [37.091.212:314.151]
(477.521.6+477.8)

Максимович О.В.

к. філос. н., доцент, директор Навчально-наукового центру соціологічних досліджень Прикарпатського регіону, «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», докторант кафедри соціології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

«Моему братові 19. Він з покоління «Z». Його друзі неймовірно стильні і красиві молоді люди. Вони завжди знають, чого хочуть. Швидко роблять покупки. Мало розмовляють. Цинічно жартують. Нікуди не поспішають і багато читають. Їх дратує банальність і пусті балачки. Вони не знають, що існують інші таксі, крім «Uber». Поняття не мають, що колись людство купувало квитки, простоявши у черзі в залізничній касі добрих півтори години. Вони народилися з айфоном у руці. І не сидять в Facebook. У суспільстві вони настільки добре себе ведуть, що аж зуби зводить. Вони освічені, начитані і до всього ставляться з певною часткою снобізму. Вони не обговорюють інших людей – їм все одно. На Заході їх називають «поколінням серйозних тинейджерів» [1]. Саме так побачила прогресивне покоління підліткової молоді журналістка одного з провідних видань в Укра-

їні Д. Тарасова. Проте вона не дарма сумнівається, а чи справді змальований вище профіль належить типовому середньостатистичному підлітку в Україні? Чи, можливо, за ідеалізованим профілем соціально «красивого» підлітка приховується дещо інший образ?

Постановка проблеми. Ціннісні орієнтації молоді формують дослідницький фокус уваги соціологів від самого початку формування цієї науки. Однак підходи до їх вивчення докорінно переосмислювалися кожного разу, коли відбувалося заміщення типів суспільства. Щоразу перехід до нового типу суспільства залишав соціологів в стані теоретико-методологічної розгубленості перед необхідністю формування нових підходів до осмислення, а, відповідно, і теоретичного пояснення та емпіричного вимірювання нових соціальних явищ. Так і зараз, фактично перебуваючи на хвилі

четвертої індустріальної революції [2], суспільствознавці постали перед необхідністю і потребою редиціювання та переосмислення, здавалося б, донедавна таких зрозумілих конструктів теорії. Ціннісні орієнтації молоді, особливо підліткової, становлять особливу актуальну ділянку досліджень з онтологічної точки зору, позаяк саме вони визначатимуть соціальні практики вже в недалекому майбутньому. А проте в Україні досі не вироблено єдиного бачення моніторингового оцінювання проблем даної соціально-демографічної групи. Залишається проблемним питання входження до міжнародних проектів та участі в порівняльних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Досліджуючи академічний дискурс окресленої в статті проблематики, переконуємося, що це лише на перший погляд проблематика молоді виглядає достатньо добре вивченою в рамках вітчизняної науки, однак більш детальне вивчення питання дозволяє зрозуміти, що переважна більшість таких досліджень та публікацій стосується студентської молоді, тоді як підліткова соціально-демографічна група не так вже й часто потрапляла у фокус дослідницького інтересу соціологів, за винятком робіт науковців Харківської [3; 4; 5; 6] та Одеської [7; 8] соціологічних шкіл, які внесли значний вклад в осмислення проблематики як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях. Також у зв'язку із реформуванням системи вищої освіти в Україні молодіжна проблематика потрапила в поле зору низки аналітичних центрів, наприклад, в цьому сенсі доречно пригадати публікації аналітичного центру CEDOS [9] чи Центру «Нова Європа» [10].

Постановка завдання. Дана публікація спрямована на висвітлення результатів опитування підліткової молоді випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Івано-Франківськ¹ в розрізі афективних компонентів аксіодискурсу, суб'єктності та релігійних настроїв, а також важливих свят як значимих елементів конструювання картини соціальної реальності даної соціально-демографічної групи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж перейти до викладу результатів опитування, звернемося до деяких теоретичних ремарок, зокрема, до суттєвого концептуального уточнення щодо підходу до трактування ціннісних орієнтацій підліткової молоді. Так, аналіз аксіодискурсу підліткової молоді обласного центру Прикарпаття ми здійснили спираючись на розуміння цінностей як концепції життєвих преференцій особистості чи соціальної групи, які відображають здатність особистості чи групи до осмислення соціальної реальності, оціночного ставлення, а також емоційний (афективний) стан та волюнтаристські інтенції, які виступають ключовими мотивуючими факторами соціальної поведінки і діяльності тих чи інших соціальних суб'єктів [11, с. 117]. Стосовно ж особливостей трактування афективних компонентів аксіодискурсу, то ми розуміємо його в руслі теоретико-методологічного підходу В. Арбеніної, в рамках якого афективні компоненти ретранслюються через оцінки, відчуття та емоції і таким чином разом з когнітивними (раціонально-пізнавальними компонентами (мова, особливості поведінки та способу життя, антропологічний тип, релігійні вірування)) формують феномен тієї чи іншої ідентичності [12; 13].

Отже проаналізуємо результати опитування учнів випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів обласного центру Прикарпаття, звернувшись до отриманої в ході дослідження інформації.

Осмислюючи підсумки соціологічного дослідження підліткової молоді випускних класів м. Івано-Франківськ, розуміємо, що емоційна картина сприйняття свого майбутнього підлітками обласного центру Прикарпаття загалом райдушна і сповнена позитиву (рис. 1).

Івано-Франківські випускники доволі позитивно сприймають своє майбутнє на емоційному рівні (зокрема, 24% прикарпатських школярів стверджують, що відчують радість, коли замислюються над власним майбутнім); рівень інтересу школярів до свого майбутнього доволі значний (приблизно половина учнів випускних класів м. Івано-Франківськ (49,7%)

¹ Довідково: соціологічне дослідження підліткової молоді територіальної громади м. Івано-Франківськ в рамках угоди про співпрацю між головним управлінням освіти і науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації та Прикарпатським національним університетом (25-С/12), а також в рамках угоди про співпрацю між управлінням освіти і науки виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради та Прикарпатським національним університетом (2-С/12) та за підтримки Канадського інституту українських студій (Canadian Institute of Ukrainian Studies of University of Alberta) було реалізоване в усіх загальноосвітніх установах м. Івано-Франківськ. До участі в опитуванні було запрошено всіх учнів випускних класів, опитування мало суцільний характер, водночас в ньому не брали участь ті учні, які з певних причин не відвідували програму навчання на момент проведення польового етапу, чи з особистих міркувань не виявили бажання взяти участь в опитуванні, у зв'язку з чим рівень досягнення цільової групи становить 68,7%. Масив даних становить 774 одиниці аналізу. Статистична похибка (із ймовірністю 0,95) не перевищує 1,98%. Загалом в опитуванні взяли участь 28 шкіл міста.

Окрім Канадського інституту українських студій університету Альберти, який забезпечив грантову підтримку проекту, висловлюємо подяку студентам-практикантам 2014/2015 та 2015/2016 навчальних років напряму підготовки 6.030101 – «соціологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які долучилися до польового етапу реалізації опитування та взяли активну участь у формуванні масиву даних; студентам напряму підготовки 6.020301 – «філософія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника аналогічних років, допомога яких є суттєвим внеском на етапі формування зведеного масиву даних щодо обробки відкритих запитань опитувальника, а також особисто тодішньому аспіранту кафедри філософії та соціології Джигіті А.Я. за суттєвий організаційний внесок в реалізацію опитування. Також висловлюємо вдячність Центру практичної психології та соціальної роботи Департаменту освіти та науки Івано-Франківської міської ради, який в рамках згадуваних угод про співпрацю забезпечив організаційний супровід та інституційне сприяння проведення цього опитування на теренах обласного центру Прикарпаття.

стверджують, що відчувають інтерес, розмірковуючи про власне майбутнє). Також випускники сприймають своє майбутнє доволі оптимістично (47,3%), впевнено (34,6%) та радісно (24%) з одного боку, та менш байдужо (1,9%) т песимістично (3,5%) – з іншого (рис. 1).

Однак викликає занепокоєння те, що майже кожен п'ятий опитаний нами школяр зазначив, що відчуває розгубленість (19,8%), коли думає про своє майбутнє, що, на наш погляд, є відображенням стану справ у країні в цілому і на території Прикарпаття – зокрема.

Привертає увагу той факт, що майже половина, а саме 46% опитаних нами школярів, стверджують, що відчувають надію, розмірковуючи про своє майбутнє (рис. 1).

Якщо пригадати дані національного моніторингового опитування українців Інституту соціології НАН України в цьому контексті [28], то привертає увагу те, що підліткова молодь Прикарпаття більш райдужно та оптимістично сприймає своє майбутнє, аніж доросле населення країни загалом; випускники сприймають своє майбутнє набагато оптимістичніше, більш впевнено та радісно з одного боку, та менш тривожно та песимістично – з іншого. Натомість, індикатором, який фактично об'єднує емоційну аперцепцію власного майбутнього в обох досліджуваних категоріях респондентів, є відчуття надії – близько половини респондентів в обох дослідженнях стверджували, що відчувають надію, замислюючись над власним майбутнім.

Розмірковуючи над причинами висвітлених вище відмінностей афективних компонентів аксіодискурсу прикарпатських підлітків та українців загалом, насамперед, наголосимо на відмінностях вікової структури обох досліджуваних груп, яка, на нашу думку, може частково пояснювати наведені вище дані. Проте, окрім демографічного фактору, вагомими пояснювальними аргументами можуть слугувати також відмінності освітнього компоненту; практики міжкультурної комунікації, зумовлені тим, що значна частина дорослого населення Прикарпатського регіону володіє досвідом перебування поза межами України; соціокультурний контекст та особливості регіону.

Перш ніж вдатися до висвітлення даних щодо рівня суб'єктності учнів загальноосвітніх шкіл м. Івано-Франківськ, звернемося до деяких теоретичних зауваг. Оскільки школярі фактично мають обмежені можливості втілення власних ідей, намірів, планів (як з матеріальної, так і інституційної точок зору), то вважаємо доречною типологію рівнів суб'єктності, в межах якої пропонується розрізняти суб'єктну диспозицію та, власне, актуалізовану соціальну суб'єктність. А саме – «схильність особистості чи соціальної групи до самостійної та відповідальної соціальної діяльності, яка знаходить своє відображення у відповідній системі цінностей і ціннісних орієнтацій, а також установок на актуалізацію життєвої стратегії самореалізації» в сенсі суб'єктної диспозиції [25, с. 163]. І далі, актуалізована соціальна суб'єктність в сенсі «певного рівня підготовленості до здійснення життєвої стратегії самореалізації (відповідні освіта, вміння та навички професійної, політичної діяльності тощо) та власне активної, цілеспрямованої, самостійної, творчої, відповідальної діяльності у різних сферах» [25, с. 163].

Індикатор суб'єктності випускників загальноосвітніх шкіл м. Івано-Франківськ, а саме розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, які почуття виникають у Вас, коли Ви думаєте про своє майбутнє?» (у %)

Індикатор суб'єктності випускників загальноосвітніх шкіл м. Івано-Франківськ, а саме розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, які почуття виникають у Вас, коли Ви думаєте про своє майбутнє?» (у %)

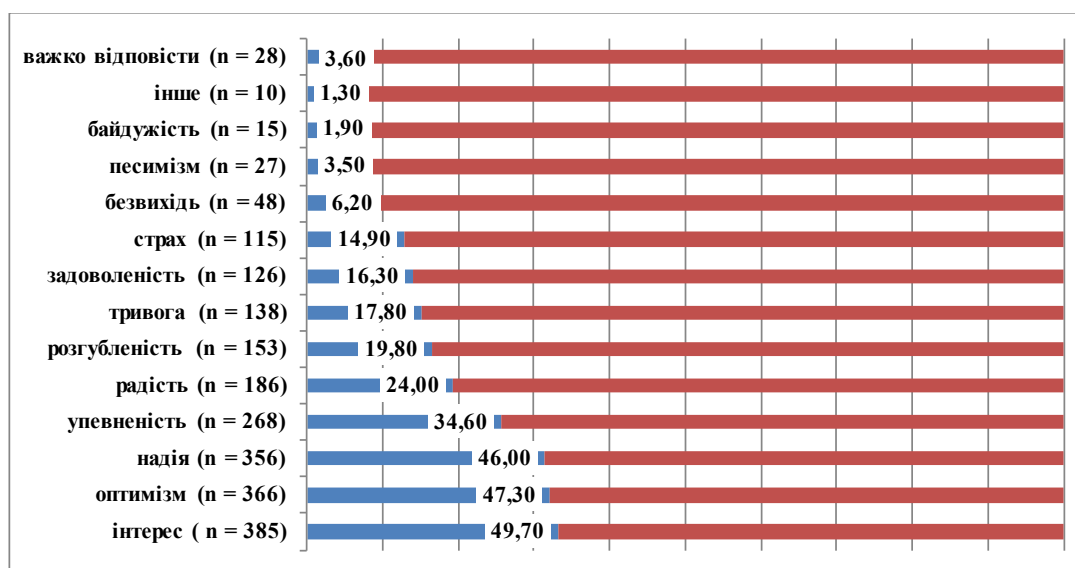

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання «Які почуття виникають у Вас, коли Ви думаєте про своє майбутнє?» (у %)

жаєте, від чого залежить те, як складається ваше життя?», є доволі значимим, позаяк орієнтовно дві третини школярів Івано-Франківська переконані, що саме від них залежить (цілком або майже цілком) те, як складається їхнє життя. (рис. 2).

Звісно, висловлені школярами відповіді радше відповідають параметрам суб'єктивної диспозиції, аніж актуалізованої суб'єктивності, проте отримані дані залишають простір для соціального оптимізму щодо потенціалу даної соціально-демографічної групи.

Співвідносячи відповіді прикарпатських підлітків із даними по Україні загалом, розуміємо, що в сенсі суб'єктивності досліджувана нами соціально-демографічна група вигідно вирізняється на фоні суспільства власного дорослішання. Так, за даними вже згаданого моніторингового дослідження ІС НАН України, частка такого населення по Україні загалом (тобто тих, хто вважає, що саме від них залежить (цілком або майже цілком) те, як скла-

дається їхнє життя) становить менше 22,8%. Натомість, більшість українців схильні вважати, що повною чи частковою мірою те, як складається їхнє життя, залежить від зовнішніх обставин.

Ми також поцікавилися у наших респондентів, на який термін вони планують своє життя. Виявилось, що показник «видимості» власного майбутнього у випускників Івано-Франківська доволі значний: приблизно кожен десятий школяр планує своє життя більш ніж на 10 років; п'ята частина опитаних – на 2–5 років, 11% школярів планують своє життя на рік (рис. 3).

Інструментарій опитування в частині афективних компонентів аксіодискурсу прикарпатських школярів містив також і запитання, спрямовані на вимір суб'єктивної задоволеності власним життям, а також довіри оточуючим в цілому. Дослідження зафіксувало рівень задоволеності власним життям школярів Івано-Франківська на рівні 7, 4 бала за десятибальною шкалою оцінок; однак рівень довіри –

Рис. 2. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте? від чого залежить те, як складається Ваше життя?» (одна відповідь; n = 774; y %)

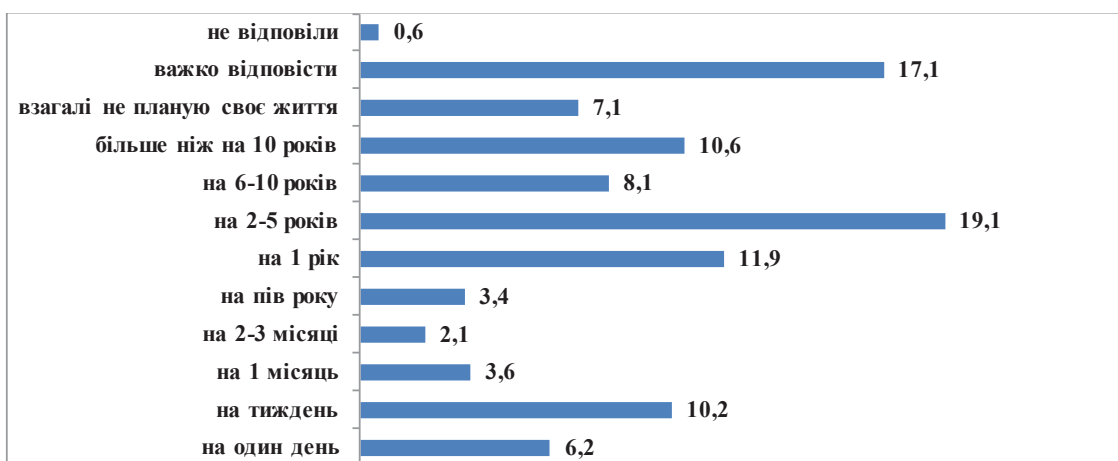

Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання «Скажіть, будь-ласка, на який термін Ви плануєте Своє життя?» (одна відповідь; n = 774; y %)

Таблиця 1
Відповіді на запитання «Назвіть, будь ласка, п'ять на Вашу думку найважливіших свят року»

	n
Новий рік	603
Різдво	566
Великдень	551
День народження	456
День Незалежності	177
День св. Миколая	146
Свято Преображення Господнього («Яблучний Спас»)	77
8 березня	57
День народження рідних	42
Різдво Іоана Хрестителя (нар. «Івана Купала»)	40
Останній дзвоник	32
Хрещення Господнє (нар. «Водохрещтя»)	29
Свята п'ятидесятниця (нар. «Зелені свята»)	28
День ангела	27
1 вересня	26
9 травня	25
День св. Валентина	25
День матері	19
День Конституції	16
«канікули»	15
Свято Покрови Богородиці (нар. «Покрова»)	14
День захисника Вітчизни	13
День народження близьких людей	11
День Трьох святих	9
День гідності і свободи	8
День студента	8
Благовіщення	7
випускний	7
14 лютого	6
«вихідні»	6
День вчителя	6
«річниця»	6
Хелоувін	6
14 жовтня	5
День прапора	5
Івана Хрестителя	5
Поливаний понеділок	5
Преображення	5
«релігійні свята»	5
Вербна неділя	4
Вознесіння	4
День міста	4
День св. Патріка	4
Коляда	4
Інші	112
немає відповіді	9
Всього	3235

лише 4, 1, що синхронізується із даними по Україні загалом, однак залишає простір для роздумів, позаяк видається не до кінця зрозумілим, чому саме молоді люди, які за логікою речей ще не повинні б встигнути розчаруватися в людях, житті, вже зараз декларують низьку оцінку довіри оточуючим.

Індикатор важливих вже традиційно використовується в соціологічних (і не тільки) дослідженнях з метою виявлення конструктивних когнітивного конструювання картини соціальної реальності. В Україні вже накопичено чималий досвід роботи з подібними даними в рамках студій історичної пам'яті. У своєму дослідженні ми також спробували з'ясувати, а які ж свята випускники шкіл м. Івано-Франківськ вважають найбільш важливими. Сформувавши це питання у відкритій формі (зادля отримання максимально достовірного результату), ми отримали 3235 відповідей найрізноманітнішого змісту. З метою максимально повного висвітлення віяла варіантів відповідей наводимо його повний перелік, не вдаючись до стилістичної чи будь-якої іншої редакції отриманих відповідей (Таблиця 1). Вочевидь, ми ще звернемося до більш глибокого аналізу отриманих за цим питанням даних, але вже зараз можна констатувати, що в семантичній площині прикарпатських школярів релігійні свята посідають значне місце.

Свідченням висловленого вище припущення стосовно вагомості релігії в аксіодискурсі підліткової молоді обласного центру Прикарпаття виступають такі дані (рис. 4), згідно з якими, дві третини опитаних нами респондентів (а саме, 76, 5 %) ідентифікували себе як віруючих людей.

Саме ця риса була однією з рис відмінностей між українськими підлітками Харкова та Дрогобича, яку зафіксувало міжнародне порівняльне дослідження «Молодь на пограниччі Східної та Центральної Європи» того ж року: « <...> на відміну від школярів Харківщини, школярі Дрогобича в більшій мірі орієнтовані на реалізацію релігійних заповідей та допомогу іншим людям» [14, с. 254]. Це дозволяє припустити, що загалом вищий рівень релігійності, ймовірно, характерний для підліткової молоді західного регіону України в цілому. Хоча цю тезу висловлюємо із певними суттєвими заувагами, позаяк, на нашу думку, до отриманих в ході опитування даних варто ставитися із певною мірою обережності, а висловлене вище твердження про доволі значну ступінь релігійності підліткової молоді Прикарпаття слід додатково уточнити. А саме – фактор релігійних практик (відвідування релігійних храмів) дозволяє припустити, що, можливо, значна частина опитаних нами респондентів радше декларативно, аніж фактично належать до зазначених спільнот, адже 41,2% респондентів

зазначили, що навідуються до храмів один чи кілька разів на рік. Вочевидь, такий стан справ може бути зумовлений загальним соціокультурним контекстом регіону, в межах якого бути релігійною людиною є ознакою гарного тону та вихованості. Тобто цілком можливо, що фактичний рівень релігійності підлітків Прикарпаття може різнитися від задекларованого в відповідях респондентів нашого опитування.

Продовжуючи тему релігійності випускників загальноосвітніх навчальних закладів Прикарпаття, додамо, що 54,9% респондентів, які вважають себе віруючими, відносять себе до певної релігійної конфесії. Загалом розподіл конфесійної приналежності випускників м. Івано-Франківськ виглядає таким чином (рис. 5):

Висновки з проведеного дослідження.

Підводячи підсумки аналізу афективних компонентів аксіодискурсу, релігійної ідентичності та також важливих свят як значимих елементів конструювання картини соціальної в оцінках підліткової молоді Прикарпаття на основі результатів опитування, проведеного серед учнів випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Івано-Франківськ, акцентуємо увагу на таких ключових тезах:

1. Емоційну картину сприйняття майбутнього випускниками загальноосвітніх навчальних

закладів обласного центру Прикарпаття формують переважно позитивні компоненти (почуття інтересу, оптимізму, надії), що є ознакою відмінності досліджуваної нами соціально-демографічної групи від населення країни загалом;

2. Суб'єктна диспозиція в оцінках школярів Прикарпаття виявилася доволі значимою, позаяк більш як дві третини респондентів відповіли, що саме від них повною чи частковою мірою залежить те як складається їхнє життя, тоді як відповіді за аналогічним питанням дорослого населення України суттєво різняться; українці вважають, що те як складається їхнє життя перебуває поза межами їхнього впливу і переважно чи цілком залежить від зовнішніх обставин;

3. Попри те, що учні випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів задекларували достатньо значиму оцінку ступеня задоволеності власним життям, все ж показник довіри оточуючим виявився в площині нижчій за середню позначку, що викликає занепокоєння, адже наші респонденти – це підлітки, які вже зараз декларують такий низький показник довіри;

4. Незважаючи на те, що за чисельністю номінацій найбільш значимим святом впродовж року, на думку опитаних нами респондентів, виявилось свято «Новий рік», все ж за частотою згадувань, перелік важливих свят конструюється переважно із релігійних подій, отже можна стверджувати, що когнітивна картина соціальної реальності опитаних нами респондентів в основному конструюється із значимих подій саме релігійного спрямування, що підтверджується також і тим, що більше ніж дві третини респондентів вважають себе віруючими людьми;

5. Вивчення афективних компонентів аксіодискурсу випускників загальноосвітніх навчальних закладів Прикарпаття дозволяє не погодитися із твердженнями щодо загалом прорадянської ментальної матриці ціннісного дискурсу підліткового покоління в Україні;

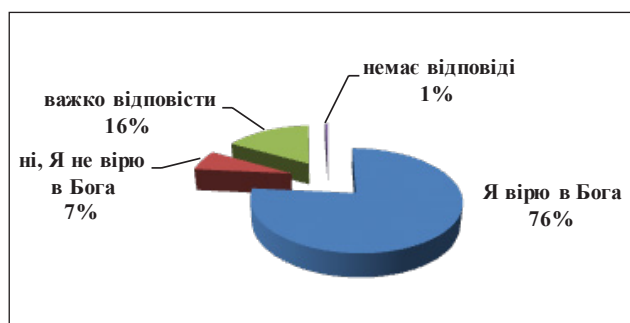

Рис. 4. Особисто Ви вважаєте Себе віруючою людиною? (n = 774; у %)

Рис. 5. Розподіл відповідей на запитання «Якщо Ви належите до певної релігійної конфесії, то до якої саме (виберіть, будь-ласка, одну відповідь, яка Вам найближча)?» (n = 774; відповіли 603; у %)

на прикладі івано-франківських підлітків нами було з'ясовано низку суттєвих ознак (суб'єктність, домінування позитивних емоційних конструктив аксіодискурсу), які дозволяють не погоджуватися із висновками щодо про-радянської ментальності підліткової молоді в Україні, і натомість, констатувати ціннісну включеність даної соціально-демографічної групи до європейського соціального простору за низкою ознак. Однак ми погоджуємося із тезою щодо амбівалентності ціннісного дискурсу української молоді загалом і підліткової зокрема, що підтверджують також і результати проведеного нами опитування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тарасова Д. Хипстеры с совком в голове. 8 интересных фактов об украинских миллениалах. Фокус: щотижневий український російськомовний загальнонаціональний соціально-політичний журнал і щоденний новинний інтернет-ресурс. URL: <https://focus.ua/society/390096/> (дата звернення 15.03.2018).
2. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution: 1st Edition. New York: World Economic Forum, 2016. 184 p.
3. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації: колективна монографія / за ред. Сокурянської Л.Г. Харків: Видавничий центр Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2000. 207 с.
4. Агамирян Л.В. Досуговые практики как фактор социализации городских и сельских подростков. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. Вип. 35. С. 92–98.
5. Agamiryan L. Practices of Leisure of Teenage Youth of Central and Eastern Europe's Borderlands as a Space of Their Value Preferences Realization. Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. 2016. № 2 (6). P. 51–65.
6. Сокурянская Л.Г. Ценностные ориентации подростковой молодежи пограничья Центральной и Восточной Европы (по результатам международного исследования). Методология, теория и практика социологического анализа современного общества. Харьков: Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина. 2015. С. 251–258.
7. Романенко С.В. Жизненные планы старшеклассников Одессы (по результатам мониторингового исследования). Український соціологічний журнал: наукове, інформаційне видання. 2016. № 1-2. С. 58–64.
8. Попова И.М., Романенко С.В., Савченко Ю.М. Старшеклассник – 2006. Жизненные ориентации и настроения; современная семья: родители и дети. Вісник Одеського національного університету. Серія: Соціологія і політичні науки. Одеса: Астропринт. 2006. Том 11. Вип.10. С. 89-108.
9. CEDOS: аналітичний центр. URL: <https://cedos.org.ua/> (дата звернення 19.03.2018).
10. Українське «покоління Z»: цінності та орієнтири. Центр «Нова Європа». URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/ukrayinske-pokolinnya-z-tsinnosti-ta-oriyentyry/> (дата звернення 01.08.2018).
11. Сокурянская Л. Студенчество на пути к дру-гому обществу: ценностный дискурс перехода. Харьков: Харьковский нац. ун-т им. В.Н. Каразина. 2006. 576 с.
12. Шульга Н.А. Этническая самоидентификация личности. Киев: Ин-т социологии НАН Украины. 1996. 199 с.
13. Арбеніна В. Етносоціологія: навчальний посібник: вид. друге, доп. і перероб. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 2007. 316 с.
14. Результати національних щорічних моніторингових опитувань 1992–2016 (таблиці підготовлені канд. соц. наук М.А. Паращевіним). URL: <http://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/dodatki2016.pdf> (дата звернення 01.08.2018).